

ВЕРСИФІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ "ЕМАЛЬ"

У статті аналізуються версифікаційні особливості збірки Миколи Чирського "Емаль". Визначаються система віршування та особливості поезії поета, акцентується увага на римуванні поезій у збірці. Подається коротка характеристика збірки.

Ключові слова: віршований ритм, силабо-тонічне віршування, рима, клаузула, римування, перехресне римування, кільцеве римування, сонет.

Збірка "Емаль" вийшла друком у 1941 році в місті Прага. До збірки увійшло двадцять п'ять поезій.

Головною ознакою віршованої мови вважається ритм. Ритмом називають повторюваність однакових або подібних явищ через певні, сумірні відтинки часу [1, 44]. Віршований ритм – це повторення сумірний мовних одиниць, що ними є самі віршовані рядки, які промовляються поспіль один за одним. Отже, рядок, це основна ритмічна одиниця в будь-якій системі віршування, але ритмічна організація рядка в кожній з відомих систем своя, особлива. Рядковий ритм може бути побудований на чергуванні довгих і коротких рядків (метричне чергування у давніх греків та римлян); на рахунку складів у вірші (силабічний вірш); на рахунку наголосів у вірші (тонічний вірш); за наголошеністю і ненаголошеністю складів (силабо-тонічне віршування). Найпоширенішою є силабо-тонічна система віршування.

Поезії Миколи Чирського переважно написані двоскладовим ямбом, де наголос падає на другий склад. Наприклад, у поезії "Дон Кіхот", чітко простежується двоскладова стопа з наголосом на другому складі:

Дзвенить сталевий шпади сміх
і п'є вино із крові й поту
земля, спяніла від утіх,
палка коханка Дон Кіхота. [3, 10]
Чи у поезії "Іще один переходячий жаль":
Іще один переходячий жаль,
іще одне нечуване зневір'я,
але стверділо серце, як емаль,
а ця любов легка була, як пір'я. [3, 15]

У збірці зустрічаємо і приклади із двоскладовими стопами, де наголос падає і на перший склад (хорей). Так, наприклад у поезії "Похід" наголошенні саме перші склади:

Грізні стернищем тягнуться тіні,
Аж під хмари знялись порохи.
Так повстали сини

Щодо римування, то знаємо, що рима (гр. *rhythmos* – мірність, сумрність, узгодженість) – суголосся закінчень у суміжних та близько розташованих словах, які можуть бути на місці клаузул або у віршових рядках, яка охоплює останній наголошений голосний і наступні за ним звуки. [1, 30] Закінчення віршового рядка, починаючи з останнього наголошеного складу, називається клаузулою (лат. *clausula* – кінцівка, замикання). Таким чином співзвучні клаузули утворюють риму. Рими у поезіях Миколи Чирського переважно парокситоннові (жіночі), це ті рими, наголос у яких на передостанньому складі.

В очах моїх синіє безвість **неба**
Це вікна в некінецьність **мозку**, -
де вбогим віршам марно **жебрать**
музики меду й форми **воску**. [3, 20]

На обрію ось вовчими **очима**
заблисли зорі дальних **вікон**.
Лягає місяць на **спочинок**,
а вітер ріже по **повіках**. [3, 27]

Жіноча рима надає закінченню рядків м'якого звучання. Вірші Чирського з жіночими римами, не маючи наголосів на кінцях рядків, набувають певної співзвучності.

Зустрічаємо чергування чоловічих рим з жіночими. Так, наприклад, у поезії “Прощання” чергуються саме чоловічі та жіночі рими:

Бурхлива молодосте, **ти**
В прощанні простягаєш **руку**,
Уже з тобою нам не **йти**
По зимному чужини **бруку**. [3, 31]

Чергуються також дактилічна (в якій наголос падає на третій від кінця склад) рима з чоловічою (окситонною):

Позаду лицарі подолані
і слава перемог,
та серце, многократ проколоте,
вже знову зарасло. [3, 10]

Таке чергування надає поезії більшої виразності і вірші не звучать монотонно.

Зустрічаємо приклади і точних (коли збігаються усі звуки після останнього наголошеного звука в римованих словах) рим:

Так похоронним, але певним кроком
роки минають монастирську браму,
й лиш чорні чотки днів пожовклими перстами
певніш перебирають з кожним роком.

Чернець-поет в монастирі вигнання
в очах своїх заховує грозу,
що з камня викреше колись кохання,
що з камня викреше колись сльозу. [3, 18]

Коли ж співзвучними є тільки склади, на які падає наголос, або тільки голосні в цих складах, то така неточна рима називається асонансом. Зустрічаємо приклади таких рим і у збірці “Емаль”:

Цих душ сталеві і холодні леза
(непоборима то одвічна сила)
Заховані у похві тіла
Й ніхто їх блиску не простежить. [3, 18]

Рими прості (ті рими, які складаються є двох слів), іменникові:

Хрипить рипливою іржою **фіртка**
в задумливий сутінком **сад**,
гойдаються між листям сині **дірки**
переливається, всміхаючись, **роса**. [3, 7]

Більшу силу, загостреність, багатше звучання мають неграматичні рими. Вони утворюються співзвучністю слів, які належать до різних частин мови. Наприклад:

Ось під мною кінь – Гнідко **грудастий**
Бадьоро й вперто крок за **кроком...**
Лиш деколи підкова **брязне**,
Об камінь черкне **ненароком**. [3, 28]

Звучання вірша залежить не тільки від того, які рими за своєю природою, а й від того, які способи римування застосовує поет.

Римування – особливість розташування рим у вірші, інтервал між ними.

У збірці “Емаль” Миколи Чирського, зустрічаємо різні способи римування. Перехресне римування – римуються кінцеві слова парних рядків з парними, а непарні – з непарними. Письменник використовує таке римування найчастіше:

Якби не була б ти, моя кохана, зером, - (а)
за глибиною віч твоїх – хай тільки пустка, (б)
та ось схвильований схилиюсь над пером (а)
і киди промінем твоя строката хустка. (б) [3, 38]

Я так закоханий до тебе, осінь, (а)
ти жінка, що загорнена в імлі, (б)

твоє призначення велике й досі (а)
незрозуміли на землі. (б) [3, 16]

Використовує Микола Чирський і суміжне або парне римування – коли римуються суміжні рядки парами:

– “Що й казати, був завзятий хлопчина. (а)
Дивувалися й ми його чину,” – (а)
Притакнули і другі з запалом (б)
Та у темному лісі пропали. (б) [3, 22]

Цікаве римування у “Кам'яній Мадонні”: перша, друга, третя, четверта, шоста та десята строфи – перехресне римування;

Й лиш вістря віч, палаючі вогнем, (а)
у серце кам'яне Мадони, (б)
скеровують упертіш з кожним днем, (а)
аж поки воском не розтане... (б) [3, 18]

п'ята, сьома, восьма та дев'ята – кільцеве римування (римується перший рядок з четвертим, а другий – третім)

Так похоронним, але певним кроком (а)
роки минають монастирську браму, (б)
й лиш чорні чотки днів пожовклими перстами (б)
певніш перебирають з кожним роком. (а) [3, 18]

“Сонети про бурю і спокій”. Традиційний для сонета п'ятистопний ямб, із чергуванням чоловічих та жіночих рим:

Вітайте грім весняної тривоги,
В далекім гуркоті ловіте передвість.
Біжать шляхи і куряться дороги,
В скрижалях хмар вогняний скоропис. [3, 36]

Сонет Чирського складається з двох частин, які у свою чергу складаються із чотиривірша та двох тривіршів: перший вірш містить у собі тезу, другий – антитезу, а тривірші – синтез.

Поезія “Утома” виділяється чітким ритмом. Перехресне римування, чергуються чоловічі та жіночі рими. Наголошені перші склади нагадують поезію ритму танго:

Тануть тіні в тонах танга, (а)
за вікном – трагічно чорна ніч, (б)
чорноокий, грішний янгол (а)
розгортає крила віч. (б) [3, 6]

Отже, у віршуванні Миколи Чирського займає важливу роль силабо-тонічна система. Найпродуктивнішим є перехресне римування, хоча використовує поет і кільцеве та суміжне римування, рими переважно жіночі, прості, хоча й бачимо приклади чергування чоловічих та жіночих рим.

Список використаних джерел

1. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. Літературознавчий словник-довідник / Роман Теодорович Гром'як, Юрій Іванович Ковалів. – К. : ВЦ “Академія”, 1997.
2. Куценко Л. Дон Кіхот із Кам'янця-Подільського. Микола Чирський: літературний портрет / Леонід Куценко. – К. : ТОВ “Імекс-ЛТД”, 2005. – 48 с.
3. Чирський М. Емаль. / Микола Чирський. – Прага “Колос”, 1941.

Summary. This article analyzes versyfikatsiyni collection features Nicholas Chyrskoho “Enamel”. Defines a system poetry and poetry features poet focuses on rhyming poems in the collection. Gives a brief description of assembly.

Key words: poetic rhythm, syllabic-tonic verse, rhyme, clause, rhyming, rhyming cross, ring rhyme, sonnet.